

บทคัดย่อ

รายงานนี้นำเสนอผลจากการศึกษาเรื่องบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ ระบบการศึกษาและการปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้ และแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณชายแดนแม่สอด วิธีการวิจัยเน้นงานเชิงคุณภาพ คือการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนามซึ่งคณะวิจัยได้ใช้วิธีสังเกตพื้นที่บริเวณชายแดนแม่สอด การเยี่ยมศูนย์การเรียนรู้ 22 แห่ง การทดลองสอนและจัดกิจกรรมในชั้นเรียนในศูนย์การเรียนรู้ 5 แห่ง การสัมภาษณ์บุคคลทั้งเด็ก/เยาวชน ผู้ปกครอง ครู เจ้าหน้าที่และผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งหมด 172 คน

จากการวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่แม่สอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง คณะวิจัยได้ทำความเข้าใจผลกระทบอันเนื่องมาจากการเป็นอาณาบริเวณชายแดนและลักษณะการข้ามชาติบริเวณแม่สอด ซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปว่าอาณาบริเวณชายแดนแม่สอดก็เป็นพื้นที่ที่รัฐพยายามจะขยายอำนาจควบคุม ตรวจสอบ และจัดระบบโดยการจัดจำแนกและกีดกันสิ่งที่ยู่นอกเหนือจากระบบหรือนอกเกณฑ์ ส่วนสถาบันทางสังคมเช่นระบบการศึกษาไทยเป็นกลไกการผลิตซ้ำและย้ำเตือนอำนาจอธิปไตยของรัฐ แต่ในขณะเดียวกัน ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีพลวัตสูง มีการไหลไปมาของผู้คน สินค้า ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองที่ซับซ้อน มีอำนาจที่มีการช่วงชิงและต่อรองกัน ทำให้เกิดความคลั่งและการลอบรัฐเกิดพื้นที่แห่งการยกเว้นที่เปิดโอกาสให้ “ผู้เล่น” ที่หลากหลายได้มีโอกาสแสวงหาพื้นที่ ช่วงเวลา และสถานการณ์ในการต่อรองเชิงอำนาจแม้แต่ภายในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ ศูนย์การเรียนรู้ เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองจึงเป็น “ผู้เล่น” ในสถานการณ์บริเวณชายแดน จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2541-2555 นั้นมีจำนวนศูนย์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความพยายามที่จะคุ้มครองและให้โอกาสการศึกษาแก่เด็กผู้อพยพชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงดังกล่าว

ศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทปกป้องไม่ให้เกิดบางกลุ่มต้องอยู่ในสภาพไร้บ้านโดยให้ที่พักพิงแก่เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า และเด็กที่มีปัญหาต่าง ๆ ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถาบันที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงการมีตัวตนและการเชื่อมโยงกับบุคคลอื่น ๆ เป็น “สังคม” เด็ก ๆ ที่เด็กรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งในนั้น ศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนผู้อพยพ มีบทบาทในฐานะพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจเพราะต้องติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ช่วยรับประกันความปลอดภัยของครูและนักเรียน เจรจาต่อรองกับนายจ้างหากนักเรียนเป็นแรงงานเด็ก และที่สำคัญคือบทบาทหาแหล่งทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้รวมทั้งบริหารจัดการบุคลากรด้วย

ศูนย์การเรียนรู้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นไป คาดว่าศูนย์การเรียนรู้จะมีแนวโน้มจะลดจำนวนลง การเปลี่ยนแปลงในพม่าได้ส่งผลให้แหล่งทุนระหว่าง

ประเทศที่เคยสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้เปลี่ยนนโยบายและเคลื่อนย้ายการสนับสนุนเข้าไปยังกิจกรรมด้านการพัฒนาในประเทศพม่า อย่างไรก็ตาม การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพยังเป็นเรื่องสำคัญในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เมื่อการสนับสนุนต่าง ๆ ลดลง ในขณะที่เดียวกัน ยังไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าการพัฒนาในพม่าจะเป็นปัจจัยที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนที่ยากไร้หรือเบียดขับให้ต้องอพยพโยกย้ายหรือพลัดถิ่น หากเป็นเช่นนั้น ชายแดนไทย-พม่ายังคงเป็นพื้นที่รองรับผู้อพยพเหล่านี้ รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการด้านการศึกษาริเริ่มและต้องอาศัยศูนย์การเรียนรู้เป็นที่พักและเป็นโรงเรียนต่อไป

เด็กและเยาวชนผู้อพยพบางส่วนเผชิญความยากลำบากและความท้าทายอื่น ๆ การศึกษาในอนาคตจึงต้องคำนึงถึงการบำบัดเยียวยาเด็กและเยาวชนชายแดนในแง่ของจิตใจและสังคม นอกจากนี้จะต้องเน้นการศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้หลักการเคารพความหลากหลาย โดยเฉพาะเมื่อแม่สอดกลายเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนโยบายของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2556

Abstract

This report presents results from the study of learning centers, their roles and adaptation, and educational promotion of migrant children and youth around Mae Sot areas. Qualitative research methods are used – documentary research and field research focusing on observing border areas activities, visiting 22 learning centers, teaching and organizing activities in 5 learning centers, and interviewing children, youth, parents, government officers, community-based organization and non-governmental organization staff in the total of 172 persons.

Migration is a very common phenomenon in the border areas. The past decades saw mass and frequent migration into Mae Sot District. Many migrants are children and youth whose illegal status deprives them of legal protection. Thus, they become the easy target of exploitation, abuse, violence, and trafficking. From 1998-2012, the number of migrant learning centers was continuously on the rise to accommodate the flow of migrant children into Mae Sot area. At present, there are 73 centers in Mae Sot District. These learning centers have a major role in protecting migrant children. Centers become social institution to provide self-identity and connection with other people, and the children feel that they become a significant unit in this small community. Learning centers serve as a communication link between children, youth, teachers, parents or guardians, and migrant community. They serve as a platform for negotiating meanings and power as they have to be in contact with local government offices, to ensure safety for teachers and children, to negotiate with employers should the children are child labor, and most importantly, to identify funding sources and to administer educational and personnel affairs.

These roles require us to understand the learning centers in the context of dynamic negotiation of meanings and power within the Thai-Burma border areas. Before 2009, learning centers are not accepted; moreover, they were often considered a threat to state security. The initiative to register learning centers was not endorsed by

any Thai laws, but it is seen as a compromise between the local state educational office in Tak Province and these learning centers.

Learning centers will have uncertain future from 2012 on when the change occurring in Burma resulted in the termination or shift of funding sources. Ensuring educational opportunity and protection for migrant children and youth remain a top priority during this transitional period when funding subsides. At the same time, there has been no guarantee whether the current development schemes in Burma will bring betterment to the quality of life of the poor or the marginalized or not.

Children and youth living in borderlands may also face other difficulties and challenges with their family, community, and with conflicts and violence occurred in border areas. This makes them especially vulnerable. Therefore, future educational policy has to consider the roles of centers and schools in rehabilitating and healing these inner wounds. In addition, multicultural education is a must especially in the Mae Sot borderlands where ethnoscape, financescape, mediascape, and ideoscape will become even more dynamic and intense with the state designation of Special Economic Zone in 2013.